

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ СТРАТЕГІЇ США У ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті розглянуто та проаналізовано тенденції зовнішньополітичної стратегії США впродовж 2015 року з урахуванням оновленої безпекової доктрини США, виявлено міжнародно-політичні пріоритети США у сучасних глобальних конфліктах.

Ключові слова: зовнішня політика, зовнішньополітична стратегія, національна безпека, США.

Annotation. In the paper is examined the US foreign policy strategy during 2015 according new National Security Strategy. Such analysis allowed to find out the US foreign-policy priorities in modern global conflicts.

Key words: foreign policy, foreign-policy strategy, national security, the USA.

Аннотация. В статье рассмотрены и проанализированы тенденции внешнеполитической стратегии США в течение 2015 года с учетом обновленной доктрины США в сфере безопасности, выявлены международно-политические приоритеты США в современных глобальных конфликтах.

Ключевые слова: внешняя политика, внешнеполитическая стратегия, национальная безопасность, США.

Зовнішня політика США у сучасній системі міжнародних відносин, як зазначають фахівці, характеризується стратегічною спрямованістю на глобальне лідерство, що зумовлює багатоаспектні і водночас суперечливі

* доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних медіакомунікацій та комунікативних технологій, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

наслідки через підходи президентських адміністрацій США щодо визначення суті глобальних викликів і загроз, які походять від окремих держав та їх регіональних альянсів [1-4]. У сфері стратегічного планування і забезпечення зовнішньої політики Америки виокремлюється така дослідницька структура, як Національна рада з розвідки США, фахівці якої систематично представляють для американського політикуму і міжнародного експертного середовища аналітичні дослідження про перспективи розвитку сучасної цивілізації і роль США як провідного міжнародного актора. З 1997 по 2012 рр. було оприлюднено серію аналітичних досліджень, що містять сценарії багатоаспектних трансформацій системи міжнародних відносин, серед яких важливими видаються передбачення майбутнього на видиму перспективу, зокрема «Глобальні тенденції-2020. Обриси глобального світу», «Глобальні тенденції-2025. Світ, що трансформується», «Глобальні тенденції-2030. Альтернативні світи» [5-7].

В аналітичному дослідженні «Глобальні тенденції-2020. Обриси глобального світу» прогнозується, що міжнародна система до 2020 р. буде формуватися під впливом таких основоположних чинників, як всеосяжність і швидкоплинність глобальних трансформацій. При цьому процес глобалізації розглядається як зростаюча взаємозалежність міжнародної взаємодії, яка зумовлює зростання і транскордонне переміщення потоків інформації, технологій, капіталу, товарів, послуг і людських ресурсів в усьому світі, а також як мегатенденція, що суттєво впливає на формування інших важливих тенденцій розвитку людства. Майбутнє глобалізації, на думку аналітиків, бачиться неоднозначним; держави і незалежні актори, включаючи приватні компанії та неурядові організації, будуть боротися за право визначати її архітектуру. А такі аспекти глобалізації, як зростаюча взаємозалежність, джерелом якої є революція у сфері високих технологій, безперечно вважаються незворотними та інноваційними. Ключовими тенденціями розвитку світу

до 2020 р. визначають: появу нових політичних та економічних лідерів, серед яких Китай, Індія, Бразилія, Індонезія (незахідний характер глобалізації), а перспективи розвитку залежатимуть від доступу цих країн до нових технологій та масштабів їх впровадження; потужність старих лідерів США та Європи, навіть не зважаючи на глибоку демографічну кризу; нові виклики глобальному управлінню через зростання можливостей міжнародного впливу наддержавних акторів; проблеми боротьби за ресурси або можливе їх знищення; нові підходи до розуміння безпеки, у тому числі в контексті зростання масштабності загрози тероризму; зростання впливу політичного ісламу; технологічний розвиток і проблеми глобального мобільного працевлаштування [8].

У дослідженні виокремлено чотири прогностичні сценарії глобального розвитку: «Давоський світ», «Рах Americana», «Новий Халіфат», «Цикл страху». За сценарієм «Давоський світ» у найближчій перспективі передбачено високі темпи економічного розвитку, лідерами якого виступатимуть Китай та Індія, зміну традиційних уявлень про глобалізацію, що набуватиме яскраво виражених незахідних рис та істотно впливатиме на політику усіх держав світу; у сценарії «Рах Americana» підкреслюється, що США не тільки не втратять позицій лідера, незважаючи на глобальні трансформації у сфері міжнародної політики, але й продовжать активно впливати на формування й зміст нового глобального порядку; у сценарії «Новий Халіфат» зображується світ, в якому глобальні політичні сили, що використовують радикальну релігійну ідеологію, кидають виклик західним нормам і цінностям, на яких ґрунтується сучасна глобальна система; у сценарії «Цикл страху» зазначається проблема зростання терористичних загроз, небезпека переходу до терористичних груп і організованої злочинності зброї масового ураження, що може призвести до зростання безпрецедентних заходів безпеки і негативно впливати на подальший процес глобалізації [5].

В аналітичному дослідженні «Глобальні тенденції-2025. Світ, що трансформується» розглядаються мегатренди цивілізаційних зрушень до 2025 р., серед яких, зокрема, виокремлюються процеси істотного піднесення Китаю, Індії та інших країн незахідного світу, наслідком чого стане поява глобальної багатополлярної системи. Водночас, як зазначають аналітики, у новій політичній системі зросте відносна влада недержавних суб'єктів, таких як комерційні підприємства, клани, релігійні організації і навіть кримінальні структури. У сфері економічного розвитку прогнозується безпрецедентне перенесення відносного багатства та економічного впливу із Заходу на Схід. США, на думку експертів, залишаться єдиною країною, яка перевершить інші за потужністю, але можливості глобального впливу держави можуть зменшитися. До ключових небезпек глобального розвитку віднесено нестачу енергоносіїв, продовольства та водних ресурсів у зв'язку із подальшим економічним зростанням у поєднанні з демографічним зростанням світу на 1,2 млрд. чол.; зростання кількості країн з молодим населенням у «дузі нестабільності»; збільшення вірогідності конфліктів внаслідок швидких змін у деяких регіонах Близького Сходу. Небезпека тероризму залишатиметься актуальною проблемою, яка не зникне до 2025 року, але привабливість терористичної діяльності може зменшитися, якщо економічне зростання на Близькому Сході продовжиться. Водночас поширення новітніх технологій надасть терористам, які ведуть активну діяльність, можливості для прояву міжнародних небезпек [6].

У дослідженні також представлено чотири прогностичні сценарії глобального розвитку: «Світ без Заходу», «Сюрприз у жовтні», «Вибух БРІК», «Політика не завжди локальна». Зокрема, сценарій «Світ без Заходу» передбачає формування міжнародної політичної системи, в якій Захід втрачатиме лідерські позиції на світовій арені. Відтак, США через внутрішньополітичні проблеми вірогідно будуть змушені залишити регіон Центральної Азії, в тому числі Афганістан, Європа не зможе взяти на себе

відповідальність глобального лідерства, а Росія і Китай будуть змушені рахуватися з країнами Центральної Азії. При цьому вплив ШОС може посилитися, а вплив НАТО натомість послабитися. Передбачається, що ці процеси відбуватимуться на тлі зростання антикитайських настроїв у США і в Європі внаслідок масштабного економічного впливу КНР, що може призвести до введення протекціоністських обмежень у сфері міжнародної торгівлі. Китай шукатиме можливостей зближення та поглиблення співробітництва з Росією, а такі країни, як Індія та Іран, групуватимуться навколо них. Крім того, відсутність стабільного блоку лише підсилуватиме міжнародну нестабільність та загрожуватиме процесам глобалізації.

У сценарії «Сюрприз у жовтні» розглядається проблема глобальної екологічної безпеки, оскільки до екологічних проблем, на думку аналітиків, призведе стимулювання економічного зростання у багатьох країнах без урахування проблеми навколишнього середовища. У глобальних масштабах наукова спільнота не зможе запобігти виникненню екологічних проблем, враховуючи, що людство дійшло до переломного моменту, після якого зміни клімату прискоряться і можливі наслідки будуть надзвичайно руйнівними та масштабними. Світовим лідерам потрібно буде вдатися до рішучих заходів для попередження глобальної екологічної катастрофи.

У сценарії «Вибух БРІК» йдеться про вірогідність зростання напруженості між Китаєм та Індією внаслідок неузгодженості політики енергетичної безпеки та проблем у доступі до ресурсів, що може перетворитися на потенційне джерело конфліктів між країнами. Ситуація може погіршитися і через скорочення кількості виробників енергії та посилення їх концентрації в таких нестабільних регіонах, як Близький Схід. Критична залежність від енергетичних ресурсів, особливо країн з інтенсивною економікою може призвести до подальшої ескалації суперечностей до рівня збройних міждержавних конфліктів. Тому, на

думку експертів, це потенційно може призвести до зростання кількості та масштабів конфліктів в багатополосному світі, особливо між державами неформальної групи БРІК.

Сценарій «Політика не завжди локальна» передбачає зменшення ролі національних держав у формуванні міжнародного порядку на тлі збільшення кількості субнаціональних і міжнаціональних об'єднань, різноманітних рухів, які включаються у політичне життя як впливові актори міжнародних відносин. Зростання громадської занепокоєності щодо питань екологічної деградації та бездіяльності або неефективної діяльності урядів сприятиме появі мережі політичних активістів, які у великих містах та столицях своїх країн поступово будуть перебирати на себе контроль за державним управлінням. Важливу роль у реалізації зазначеного сценарію відіграють процеси глобалізації засобів зв'язку та комунікації, що дозволить окремим особам безпосередньо приєднуватися до груп, що діють на основі ідентичності, і мереж, які простягаються за межі географічних кордонів держав. Показовою може стати активізація громадянського суспільства і створення глобального руху з метою вирішення проблеми захисту навколишнього середовища, що може об'єднати інтереси та прагнення різних груп населення у різних регіонах світу [9].

У дослідженні «Глобальні тенденції 2030: альтернативні світи», представленому Національною радою з розвідки США у 2012 р., було впроваджено низку інноваційних підходів для ґрунтовного аналізу мегатрендів за різними ключовими чинниками в усіх регіонах світу, уточнено методологію та змінено підходи, що уможливило більш збалансований аналіз глобальних тенденцій розвитку цивілізації [7].

Ключовими мегатрендами до 2030 року було визначено розвиток людської особистості, дифузю сили, демографічні зміни, нестачу продовольчих ресурсів, води та енергії. Передбачається, що розвиток людської особистості прискориться внаслідок скорочення бідності, також

прогнозується зростання світового середнього класу, більшої освіченості світової спільноти, широке використання нових комунікаційних, інтегрованих та біотехнологій. У майбутньому не очікується існування держав-гегемонів, що суттєво вирізняє дослідження від попередніх, оскільки уперше аналітики розглядають формування світової політичної системи не крізь призму глобального лідерства США, а на засадах «критичної динаміки» подальшого розвитку держави. Влада поступово переходить до мереж і коаліцій в багатополлярному світі. Демографічна дуга нестабільності буде звужуватися, а економічне зростання послабшає за рахунок старіння населення країн. 60 % населення світу житиме на урбанізованих територіях, при цьому суттєво збільшаться процеси міграції. Нестача продовольства, води та енергії призведе до того, що попит на ці ресурси істотно зростатиме через збільшення населення планети. На думку авторів дослідження, самий вплив мегатрендів призведе до фундаментальних тектонічних зрушень на період до 2030 року. У сфері науково-технологічного розвитку сформуються умови для відкритого доступу до передових технологій подвійного призначення, включаючи високоточну зброю, інструменти кібератак і біотероризму. Окремі особи і спільноти будуть здатні до здійснення масового насильства та заподіяння серйозних руйнувань за рахунок сил і засобів, монополія на які раніше належала тільки державам. Відбудеться також остаточний зсув економічного центру на схід і південь, внаслідок чого сукупний глобальний дохід США, Європи, Японії скоротиться з сучасних 56 % майже наполовину до 2030 р., а розмір фінансових активів ринків, що розвиваються, зросте у два рази вже до 2020 р. [10].

В аналітичному дослідженні представлено також перелік потенційних загроз («чорних лебедів»), які можуть спричинити найбільш дестабілізуючий вплив на глобальний світ, зокрема, це стосується масштабних пандемій; швидкоплинних кліматичних змін; нових викликів для Євразії і Європейського Союзу; внутрішніх політичних та

економічних процесів у Китаї від демократизації до економічного колапсу; позитивної динаміки реформування Ірану, що сприятиме зміцненню стабільності на Близькому Сході; зростання небезпеки ядерної війни та застосування зброї масового ураження, а також масових кібератак переважно з боку недержавних політичних акторів; небезпеки колапсу або раптового ослаблення впливу США, що ймовірно призведе до тривалого періоду глобальної анархії, оскільки жодна провідна світова держава не зможе замінити Америку в якості гаранта міжнародного порядку [11; 12].

Автори дослідження зазначають, що вся світова політична система знаходитиметься на критичному етапі, який може призвести до реалізації різних сценаріїв. Так, сценарій «Буксуючі двигуни» передбачає домінування негативних тенденцій глобального розвитку, що характеризуються подальшою стагнацією у світовій економіці, різким зростанням протекціонізму і, врешті, спадом процесів глобалізації. Сценарій «Злиття» передбачає можливість домовленостей провідних країн світу щодо постійного співробітництва і допомоги у вирішенні як економічних, так і геополітичних проблем. У сценарії «Джин, що вирвався з пляшки» розглядаються несприятливі ситуації глобального розвитку, такі як ескалація соціально-економічної і політичної напруженості та зростання антагонізму між провідними світовими акторами. Четвертий сценарій «Світ недержавних акторів» передбачає, що роль держав у вирішенні глобальних проблем буде поступово мінімізуватися і відходити на другий план, при цьому зростатиме роль і вплив у міжнародній взаємодії транснаціональних корпорацій [7].

У сучасному світі засадами зовнішньополітичної стратегії США вважається політика підтримки світового лідерства, збереження належного рівня внутрішньої та зовнішньої стабільності в країні та навколо неї через використання політичної, економічної і військової могутності, формування міжнародних альянсів і стратегічних партнерств, спрямованих на зміцнення впливу США в системі міжнародних відносин і збереження

поточного світового порядку. У цілому провідні експерти Ради з питань міжнародних відносин США вважають, що наразі головним пріоритетом зовнішньої політики США буде запобігання ескалації існуючих глобальних конфліктів. Дослідники виокремили три рівні загроз для зовнішньополітичної стабільності США залежно від ступеня загострення конфліктів, зокрема [13]:

1) пріоритетний рівень загроз для міжнародно-політичних ініціатив США пов'язаний з високою ймовірністю загострення конфлікту на Близькому Сході внаслідок протистояння між представниками Ісламської держави і Сирії, а також зростання релігійного насильства між сунітами і шиїтами в Іраку; з середньою ймовірністю проведення терористичних актів у США або державах-союзниках, здійснення кібератак щодо критично важливої інфраструктури США, посилення північнокорейської кризи через військові провокації або внутрішньополітичну нестабільність, відновлення ізраїльських військових ударів по Ірану внаслідок призупинення перемовин або появу доказів про розробку ядерної зброї, виникнення збройного протистояння в Південно-Китайському морі між Китаєм та однією або декількома державами щодо спірних морських районів. При цьому середньо високий рівень впливу на зовнішньополітичну стабільність як США, так і світу може здійснювати посилення громадянської війни в Сирії через нарощування зовнішньої підтримки воюючих сторін або військового втручання зовнішніх сил, зростання насильства і нестабільності в Афганістані через виведення коаліційних військових сил і зміцнення угруповання талібів, інтенсифікація військового протистояння на Сході України внаслідок проведення відкритої російської військової інтервенції, підвищення напруженості між Ізраїлем та Палестиною;

2) помірний рівень загроз для зовнішньої політики США може мати продовження політичної нестабільності в Лівії, Єгипті та Нігерії, поглиблення громадянського насильства в Йорданії, посилення релігійного

протистояння в Лівані та інтенсифікація політичного протиборства між курдськими угрупованнями і турецькими силами безпеки в Туреччині внаслідок продовження громадянської війни в Сирії, зміцнення філій Аль-Каїди на Аравійському півострові через тривалу політичну нестабільність в Ємені, зростання організованої злочинності в Мексиці [14];

3) низький рівень загроз може бути пов'язаний зі зростанням політичної нестабільності в Китаї, особливо серед уйгурського населення, ескалацією релігійного насильства в Центральноафриканській Республіці та М'янмі, з продовженням громадянської війни в Південному Судані через політичні та етнічні протиріччя, сплеском політичної нестабільності в Судані та Таїланді, поглибленням політичної кризи в Венесуелі, що зумовлюватиме потенційну нестабільність в регіоні, поширення політичної нестабільності в Західній Африці через вірус Еболи; найнижчу ймовірність впливу на зовнішньополітичні інтереси США та невисокий ступінь виникнення мають індо-пакистанське військове протистояння через загострення насильства в Кашмірі та спалах військового конфлікту між Вірменією та Азербайджаном через Нагірний Карабах [15].

За дослідженням Асоціації з питань зовнішньої політики, яка займається найбільш проблемними сферами міжнародної діяльності Америки і яка розробила програму Great Decisions (глобальні рішення), щороку формується перелік восьми ключових міжнародно-політичних питань, які вплинуть на зовнішньополітичні ініціативи та глобальні інтереси США. На думку фахівців, у 2015 році зовнішньополітичну стратегію США потрібно розвивати з урахуванням інтенсифікації російської військової агресії в Україні та ближньому зарубіжжі внаслідок посилення процесів європеїзації на пострадянському просторі; розширення цифрового захисту США з урахуванням проблем, пов'язаних зі збереженням приватності акторів в мережі Інтернет; заполітизованості етнічної та релігійної ідентичності на Близькому Сході, що призводить до військово-релігійних протистоянь в Іраці та Сирії, а також між Іраном і

Саудівською Аравією, сунітами та шиїтами; зміни правлячої еліти в Індії внаслідок перемоги на виборах націоналістичної партії «Національно-демократичний альянс», що може вивести державу із сфери міжнародно-політичного впливу США; необхідності посилення політичної та економічної присутності США на Африканському континенті; поглиблення кризи сирійських біженців внаслідок громадської війни і зростання міграційного тиску на країн-сусідів – Йорданію, Ліван і Туреччину; посилення проблем, пов'язаних з торгівлею людьми, що потребує втручання не лише США, але й міжнародного співтовариства задля виявлення глибинних причин цього процесу та удосконалення правової відповідальності; перетворення у перспективі Бразилії на потужного регіонального та світового лідера [16].

З огляду на виклики для зовнішньої політики США президент країни Б. Обама у лютому 2015 року представив оновлену стратегію національної безпеки держави, яка покликана забезпечити підтримку існуючого світового порядку, що ґрунтується на потужному американському лідерстві [17]. Акцент у документі зроблено на таких довгострокових завданнях, як забезпечення енергетичної безпеки США, удосконалення інструментарію підтримки кібербезпеки, оновлення положень у сфері охорони здоров'я, врахування проблем, пов'язаних зі зміною клімату та підтримкою демократичних політичних перетворень у так званих «неспроможних державах». Також у стратегії підкреслено позицію США щодо відновлення балансу сил в Азії та Тихоокеанському регіоні, політико-економічної стабілізації країн Близького Сходу і Північної Африки, зміцнення глобальних альянсів з НАТО та ЄС, враховуючи «українську кризу» та погіршення відносин з Росією, зміцнення та оновлення міжнародних норм та інститутів, а також підтримання багатосторонньої міжнародної взаємодії у сфері ядерного нерозповсюдження [18]. Водночас для України позитивним є проголошення тези, що США та їх союзники продовжать політико-

економічний тиск на РФ задля дипломатичного вирішення конфлікту в Україні, для чого політичне керівництво США планує постачання військового спорядження країнам-союзникам для боротьби з тероризмом та використання військової сили в односторонньому порядку, якщо існує загроза громадянам США або держав-союзників. Американські експерти у сфері міжнародних відносин критично поставилися до відсутності прикладної деталізації стратегії, інструментарію та ресурсів для досягнення пріоритетів національної безпеки США [14; 15].

Список використаних джерел

1. Бжезінський Зб. Вибір: світове панування чи світове лідерство / Зб. Бжезинский; [пер.з англ. А.Ю.Іщенко]. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 203 с.
2. Джордж Фридман: «США остануться єдиним глобальним лідером» [Електронний ресурс] // Голос Америки. – 28.06.2010 – Режим доступу: <http://www.voanews.com/russian/news/EM-Feedman-2010-06-28-97343044.html>
3. США і світ XXI століття / Колективна монографія пам'яті Є. Камінського / [рецензенти : Г. М. Перепелиця, Л. О. Лещенко, В. П. Горбатенко, Б. О. Парахонський] / Монографія. – К. : Центр вільної преси, 2012. – 658 с.
4. Америка і Європа у сучасних міжнародних трансформаціях: Колективна монографія / Макаренко Є. А., Погорська І. І., Рижков М. М. та ін. – К. : Центр вільної преси, 2014 – 542с.
5. Mapping The Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dni.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html.

6. Global Trends 2025: A Transformed World [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.aicpa.org/research/cpahorizons2025/globalforces/downloadable documents/globaltrends.pdf>.

7. Global Trends 2030: Alternative Worlds [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.dni.gov/files/documents/Interactive%20Le%20Menu.pdf>.

8. Сценарии будущего от американской разведки [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.vestifinanct.ru/articles/20869>.

9. Snow N. Obama Soft Power, Smart Power [Электронный ресурс] / Nancy Snow // Huffington Post. – Режим доступа: http://www.huffingtonpost.com/nancy-snow/obama-soft-power-smart-po_b_142880.html

10. Buchanan P. J. A Foreign Policy to Match Our National Ambivalence [Электронный ресурс] / P. J. Buchanan. – Режим доступа: <http://www.theamericanconservative.com/obamas-foreign-policy-embodies-our-nationalambivalence>.

11. Талеб Н. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости / Нассим Николас Талеб. – М. : Колибри, Азбука-Аттикус, 2013. – 736 с.

12. Коен А. «Большие ставки и черные лебеди». Что рекомендуют Бараку Обаме эксперты? [Электронный ресурс] / А. Коен. – Режим доступа: <http://blogs.voanews.com/russian/us-russia/2013/01/23>.

13. Stares P.V. Preventive Priorities Survey: 2015 [Электронный ресурс] / Paul V. Stares, John W. Vessey // Council on Foreign Relations. – December, 2014 – Режим доступа: <http://www.cfr.org/peace-conflict-and-human-rights/preventive-priorities-survey-2015/p33990>.

14. Casselman B. A Cheat Sheet For Obama's 2015 State Of The Union Speech [Электронный ресурс] / B. Casselman. – Режим доступа: <http://fivethirtyeight.com/datalab/a-cheat-sheet-for-obamas-2015-state-of-the-union-speech>.

15. Fontaine R. These strategy documents are mostly a lot of hot air. But that doesn't mean they have to be worthless [Электронный ресурс] / R. Fontaine, Sh. Brimley. – Режим доступа: <https://foreignpolicy.com/2015/02/05/dont-expect-too-much-from-obamas-national-security-strategy>.

16. Great Decisions 2015 [Электронный ресурс] // Foreign Policy Association. – January 01, 2015 – Режим доступа: http://www.fpa.org/news/index.cfm?act=show_announcement&announcement_id=380.

17. Fact Sheet: The 2015 National Security Strategy [Электронный ресурс] // The White House. Office of the Press Secretary. – February 06, 2015 – Режим доступа: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2015/02/06/fact-sheet-2015-national-security-strategy>.

18. Gady Franz-Stefan. The White House Releases a New National Security Strategy [Электронный ресурс] / Franz-Stefan Gady // The Diplomat – February 07, 2015 – Режим доступа: <http://thediplomat.com/2015/02/the-white-house-releases-a-new-national-security-strategy>.